

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Факультет міжнародних відносин, політології та соціології

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра міжнародних відносин

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

на тему: **«Стратегія НАТО щодо стримування сучасних загроз
колективній безпеці після 2013 року»**

«NATO's Strategy in Containment Threats to Collective Security after 2013»

Виконав(ла): студент(ка)

Денної форми навчання

спеціальності 291 – «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії

(шифр і назва напрямку підготовки або спеціальності)

Соколовська Ольга Миколаївна

(прізвище, ім'я, по-батькові)

Керівник к.політ. н., ст. викл. Майстренко Ю.І.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали, підпис)

Рецензент к.політ. н., доц. Сіновець П.А.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рекомендовано до захисту:

Протокол засідання кафедри

№ ____ від ____ 2018р.

Захищено на засіданні ЕК № 3

протокол № ____ від ____ 2018 р.

Оцінка _____ / _____ / _____

(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

Голова ЕК

Брусиловська О.І.

(підпис)

Брусиловська О.І.

(підпис)

Одеса – 2017

Зміст

Вступ	3
Розділ 1. Теоретичні основи та джерельна база дослідження.....	8
1.1. Теоретико-концептуальні засади дослідження.....	8
1.2. Джерельна база дослідження.....	22
Розділ 2. НАТО й м'які загрози колективній безпеці.....	30
2.1. Кібербезпека, як складова системи колективної безпеки.....	30
2.2. Фактор Brexit в розвитку співробітництва між ЄС та НАТО в сфері безпеки	37
2.3. Міграція, як потенційна загроза безпеці.....	45
Розділ 3. Військові загрози колективній безпеці в XXI столітті.....	52
3.1. «Гібридна війна»: значення та стратегія протистояння.....	52
3.2. Тероризм та засоби протистояння.....	57
3.3. Ядерне стримування, в контексті сучасної системи безпеки.....	63
Висновки	76
Список використаних джерел.....	79

Вступ

Актуальність теми дослідження. Темою даного дослідження є «Стратегія НАТО щодо стримування сучасних загроз колективній безпеці після 2013 року». Зплином часу загрози колективній безпеці змінювались, набували нового наповнення, а також з'являлись нові. У відповідь на загрози колективній безпеці, формувались системи для забезпечення безпеки. Функціонування НАТО навіть в постбіполярний період забезпечує основою для підтримання безпеки як в Європі, так і в інших куточках світу. Особливого значення діяльність НАТО набула після 2013 року, коли РФ порушила кордони України, що підірвало стабільність та безпеку всього європейського простору, а не лише пострадянського та постсоціалістичного. У зв'язку зі змінами існуючих та виникненням нових загроз НАТО також почала змінювати свої підходи до стримування та забезпечення колективної безпеки. Особливе значення це дослідження має для України, адже саме «гібридна війна» проти нашої країни стала демонстрацією агресивності в зовнішній політиці Росії.

Незважаючи на актуальність даної теми, передусім для України, все ж відсутні неупереджені комплексні наукові роботи які б розкривали сутність даної теми. Російські дослідники активно вивчають проблеми функціонування НАТО, але їх роботи вимагають критичного підходу та подальшого переосмислення, так як носять відбиток ідеології, що в даний період панує в РФ.

Мета й завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є дослідження еволюції стратегії НАТО щодо стримування сучасних загроз колективній безпеці після 2013 року.

Відповідно до визначеної мети, було поставлено ряд завдань:

- 1) Вивчити підходи неолібералів до колективної безпеки в цілому, та її забезпечення з боку міжнародних організацій;
- 2) Виявити особливості підходів різних національних шкіл політичної думки щодо стратегії НАТО щодо стримування сучасних загроз колективній безпеці після 2013 року;
- 3) Дослідити особливостей підходів НАТО до забезпечення кібербезпеки;
- 4) Визначити роль Brexit в розвитку співпраці в безпековій сфері;
- 5) Розкрити проблему нелегальної міграції як потенціальну загрозу безпеці;
- 6) Вивчити феномен «гібридної війни» в контексті європейської безпеки;
- 7) Виявити основні проблеми в сфері боротьби з тероризмом;
- 8) Проаналізувати ядерний фактор в контексті підтримання безпеки.

Об'єктом дослідження є стримування сучасних загроз колективній безпеці.

Предметом дослідження є стратегія НАТО щодо стримування сучасних загроз колективній безпеці після 2013 року.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 2013 року до сьогодення. Нижня межа дослідження обумовлена початком складання умов для агресії РФ проти України, саме в кінці 2013 року відбувся Євромайдан, який тривав кілька місяців, а Росія, скориставшись, нагодою захопила Крим та спровокувала бойові дії на Сході України. Даний прецедент можна розглядати як дестабілізуючий фактор, який негативно вплинув на систему колективної безпеки, що вимагало змін у стратегії НАТО. Верхня хронологічна межа є відкритою, тому що все ще існують джерела сучасних загроз, в тому числі й непередбачуваність зовнішньої політики РФ, а засоби НАТО в боротьбі з ними продовжують змінюватись.

Методи дослідження визначаються складністю теми та необхідністю комплексного аналізу. Провідне місце серед методів, що використовувались в ході дослідження займає системний підхід. Даний метод дозволяє представити комплексне бачення середовища, в якому НАТО реалізує свої заходи щодо підтримання колективної безпеки. В ході дослідження також

використовувався формально-юридичний метод для аналізу документів, договорів та офіційних виступів лідерів. При аналізі стратегії НАТО після 2013 року використовувався інвент-аналіз, що полягає у спостереженні за динамікою подій на міжнародній арені, таким чином визначаючи основні тенденції розвитку політичної ситуації як в окремих країнах чи регіонах, так і в глобальному масштабі. Порівняльно-історичний метод дав можливість звернутись до попередніх періодів становлення та функціонування системи колективної безпеки та порівняти із сучасним етапом розвитку. Індукція слугувала для узагальнення результатів спостереження та рух від конкретного до загального, таким чином вивчення конкретного прикладу давало можливість зробити прогнози для системи в цілому. Вивчення документів дає досліднику інформацію щодо принципів створення та основ функціонування НАТО, дослідження промов В.В. Путіна робить можливим неупереджено визначити основні принципи зовнішньої політики РФ й спрогнозувати майбутні кроки на міжнародній арені.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена як сукупністю поставлених завдань, так і засобами їхнього розв'язання. Проведено комплексне політологічне дослідження стратегії НАТО щодо стримування сучасних загроз колективній безпеці після 2013 року, що мають наукову новизну, зокрема:

вперше:

- проаналізовано стратегію НАТО щодо стримування сучасних загроз крізь призму неоліберальної парадигми;

удосконалено:

- аргументація впливу Brexit на систему колективної безпеки;

набули подальшого розвитку:

- розуміння «гібридної війни» як загрози колективній безпеці;

Деякі результати дослідження були відображені в публікації: «Стратегія НАТО щодо стримування сучасних загроз колективній безпеці після 2013 року».

Структура роботи. Перший розділ присвячений теоретичним основам дослідження. В першій частині розглядаються основи неолібералізму, крізь призму якого дослідник пояснює наявність міжнародних організацій та їх здатність підтримувати систему колективної безпеки. Друга частина присвячена аналізу наукових доробків різних національних політологічних шкіл стосовно проблем безпеки, функціонування НАТО, «гібридної війни», кібер безпеки, ядерної зброї, впливу Brexit на безпеку.

Другий розділ присвячений аналізу невійськових загроз колективній безпеці, серед яких автор окремо виділяє кібер загрозу, Brexit та нелегальну міграцію. Дослідник підкреслює, що не зважаючи на те, що кібер атаки порівняно новий вид загроз, яких навіть не відбувається в реальному просторі, та все ж має значний негативний вплив. Brexit, безпосередньо, не несе загрозу колективній безпеці, але все ж, відіграє, певну, дестабілізуючу роль. Автор вважає нелегальну міграцію дуже складним та багатограним чинником, який може бути загрозою колективній безпеці. Особливістю сучасної нелегальної міграції є масовість, відсутність асиміляції, а іноді вчені, говорять і про спрямований, спровокований та запланований характер міграції, що звісно ж негативно впливає на ситуацію в країнах-реципієнтах.

Третій розділ присвячений дослідженню військових загроз колективній безпеці. Дослідник виділяє феномен «гібридної війни», вивчає його на основі подій в Україні, аналізує заходи, які НАТО вживають, щоб підтримати колективну безпеку. Іншою загрозою, з якою зіштовхнулись країни Європи – це тероризм, незважаючи на активну співпрацю держав у цій сфері, колективна безпека виявляється досить уразливою. Ядерна зброя виступає в якості стримуючого фактору, та існують держави, поведінку яких дуже складно передбачити, що додає системі колективної безпеки певну

нестабільність, крім того держави Центрально-Східної Європи, відчуваючи російську загрозу, прагнуть більших гарантій власній безпеці.

Магістерська робота складається зі вступу трьох розділів, висновків та списку досліджуваних джерел. Загальний обсяг роботи складає 76 сторінок, а список літератури – 10 сторінок.

Висновки

Під час проведення дослідження, в рамках неоліберальної теоретичної школи автор дійшов наступних висновків.

Ідея колективної безпеки зародилась задовго до появи перших спроб створити таку систему. Філософи-просвітники пропонували створення системи безпеки через впровадження певних правил. Оскільки ліберали, а пізніше і неоліберали визнавали в якості суб'єкту міжнародних організацій наднаціональні структури та міжнародні організації, то цілком логічною виглядають спроби міжнародної спільноти створити систему безпеки через міжнародні організації. Прикладом може слугувати Ліга Націй, яка була першою спробою глобального значення, хоч організація й не була успішною в питанні гарантування безпеки. Після Другої світової війни була створена ООН, й дещо, пізніше НАТО, крім зазначених, протягом 20 століття з'явилась досить велика кількість різних організацій, в різних частинах світу та з різною метою. Альянс був створений з конкретною метою – захист своїх учасників від зазіхань СРСР. На сучасному етапі Альянс трансформувався, але все ж продовжує функціонувати на принципах неолібералізму.

Слід зауважити, що з моменту створення НАТО й до сьогодні змінився як перелік загроз так і їх якість. В ході дослідження було вивчено кілька прикладів «м'яких» загроз, які не включають використання зброї, та «жорстких», які пов'язані з використанням військового потенціалу.

Серед загроз нового типу слід виділити кібер загрози, незважаючи на те, що дана загроза стосується лише кібер безпеки, все ж в НАТО переглянули свої підходи та активізували боротьбу з кібер атаками. Слід зауважити, що занадто громіздкий механізм прийняття рішень є перешкодою для негайного реагування на загрози такого типу. А особливістю таких загроз є саме їх швидкість, тому й для попередження та для усунення кібер загроз необхідна швидка реакція. Розуміючи необхідність пришвидшити процес прийняття рішень держави-члени НАТО намагаються виробити необхідний

механізм. В системі функціонування НАТО необхідно провести ряд реформ для ефективного реагування на такі загрози.

Brexit не є безпосередньою загрозою колективній безпеці, але відіграє важливу роль у процесі її забезпечення. Взаємини між країнами, що включені до колективної системи безпеки є досить складними, а Велика Британія могла виступати в якості посередника у відносинах між США та ЄС. Тому заяви про вихід Англії з ЄС викликають занепокоєння в американській сторони. Англія дедалі більше хоче проводити свою самостійну політику, відходячи від логіки «особливих відносин» з США.

Міграція останнім часом стала випробуванням для системи колективної безпеки, оскільки може стати провідником тероризму в Європі, а також може виступати в якості дестабілізуючого фактору в політичній та економічній сферах. Для протидії даній загрозі необхідна узгоджена та виважена політика всіх країн. Іноді міграцію, з урахуванням її сучасної специфіки, вважають зброєю, яка може мати керовану дію.

«Гібридна війна» стала ще однією загрозою колективній безпеці. Яскравим прикладом такої війни можна вважати сучасні події в Україні. Оскільки це не проголошена війна, то не є доцільним йти на відкрите військове протистояння й використання зброї, що може призвести до широкомасштабного збройного конфлікту. Лідери НАТО на офіційному рівні підтримують Україну й намагаються спонукати агресора відступити шляхом впровадження економічних санкцій.

Російську загрозу також відчують колишні пострадянські та постсоціалістичні країни, які вже є членами Альянсу, оскільки ці держави не спроможні протистояти такій загрозі самостійно, то сподіваються на допомогу з боку НАТО. Альянс у відповідь на таку загрозу нарощує обороноспроможність європейських країн, які є найбільш уразливими.

Проблема тероризму останнім часом дуже гостро стоїть для країн Заходу. Європа практично щороку потерпає від атак терористів.

Ядерна зброя протягом холодної війни виступала в якості стримуючого фактору, але в 1990-ті років дещо втратила свою значимість у світовій політиці. З приходом до влади В.В. Путіна в РФ, озброєнь поновились. Держави, що розміщуються в географічній близькості від РФ та відчувають її загрозу, намагаються «протягти» через рішення щодо розміщення на їх територіях різної зброї, в тому числі і ядерної.

В ході дослідження зазначених загроз, автор помітив, що іноді загрози поєднуються одна з одною, наприклад «гібридна війна», це дуже складний процес, що поєднав ряд загроз.

Список використаних джерел

1. Андріянова Н.М. Трансформація НАТО: мета, етапи, напрями // Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». – 2017. – Вип. 124. – С. 342 – 344.
2. Антонишин Т. Сучасна система міжнародної безпеки у нових реаліях // Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Львів, 23–24 травня 2017 р.) / Упорядники: Мальський М.З., Кучик О.С., Вовк Р.В. – Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2017. – С.118-121.
3. Белоусова Н.Б., Афанасьєва П.А. Основні вимоги НАТО щодо забезпечення безпеки інформаційного простору // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Вип. 102 (Частина І). – С.195 – 202.
4. Білошицький С. Міжнародна міграція як різновид сучасної зброї: соціокультурний та політичний аспекти // Наукові записки. Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. - 2016 – Вип. 2(82). – С. 138-156.
5. Білошицький С.В. Політичні аспекти сучасної міжнародної міграції: усвідомлення реалій та завдання політичної науки // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. - 2016. - №3. – С.28-37.
6. Білошицький С.В. Сучасний Європейський Союз як полігон для випробування «міграційної зброї» // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. Соціологія. Політологія. - 2016. - №3. – С.4-13
7. Вітман К.М. Трансформація політики безпеки як відповідь на глобальні виклики етнополітичній системі Європейського Союзу // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – 2016. – Вип. 11. – С.138-143

8. Вонсович О.С. Варшавський саміт НАТО – 2016: нові підходи щодо забезпечення європейської безпеки // Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». – 2016. – Вип. 8. – С. 370 – 373.
9. Вонсович О.С. Перспективи розвитку відносин НАТО з Європейським Союзом у сфері безпеки // Стратегії зовнішньої та безпекової політики провідних міжнародних акторів: збірник наукових праць / За заг. ред. С.В. Толстова; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» – К.: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2017. – С.52-58
10. Вонсович О.С. Роль Північноатлантичного альянсу у боротьбі із сучасними «жорсткими» та «м'якими» загрозами // Грані. - 2015. - №9. –С. 28 – 33.
11. Вонсович О.С. Терористичні акти в Брюсселі як прояв недосконалості системи європейської безпеки // Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». - 2016. – Вип. 108. – С. 286. – 289
12. «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи [Електронний ресурс] // Центр Разумкова. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://old.razumkov.org.ua/ukr/upload/GIBRID-WAR-FINAL-1-1.pdf>
13. Гібридна війна: inveroetipraxis: монографія / Донецький національний університет імені Василя Стуса / під заг. ред. проф. Р.О. Додонова. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – 412 с.
14. Гільченко О.Л. Особливості сучасних загроз міжнародної безпеки в рамках ЄС // Актуальні проблеми науки та освіти: Збірник матеріалів ХХ підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. К.В. Балабанова. – Маріуполь: МДУ, 2018. – 136 с.
15. Глобальная стратегия безопасности ЕС 2016. Аналитический доклад [Електронний ресурс] / Под ред. Н.К. Арбатовой, А.М. Кокеева – М.: ИМЭМО РАН, 2017. – Режим доступу: https://www.imemo.ru/index.php?page_id=645&id=3850

16. Громыко А. Новая реальность и европейская безопасность // Современная Европа. – 2016. - № 5 (71). – С.5-10.
17. Грубінко А. Американсько-британські відносини та участь Великої Британії у політиці безпеки Європейського Союзу в контексті процесу «BREXIT» // Американська історія та політика. 2017. - №4. – С.85-97.
18. Даник Ю. Г. Актуальні питання розвитку міжнародної безпеки [Електронний ресурс] // Актуальні проблеми державного управління. - 2008. - № 2. - С. 284-295. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2008_2_38
19. Житник О.М. Осмислення поняття «гібридна війна» у західному та українському наукових дискурсах // International Security in the Frame of Modern Global Challenges. – 2018. - С.242-237.
20. Жовтенко Т. Г. Еволюція НАТО і системи європейської безпеки в умовах «гібридної» агресії РФ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/2999/2690
21. Жовтенко Т. Мигранты как оружие Кремля [Електронний ресурс] // Новое Время. - Режим доступу: <https://nv.ua/opinion/zhovtenko/migranty-kak-oruzhie-kremlja-101286.html>
22. Заява Північноатлантичної ради за результатами засідання за Статтею 4 Вашингтонського договору [Електронний ресурс] // Организация Североатлантического договора. - Режим доступу: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_107716.htm?selectedLocale=uk
23. Заявление министров иностранных дел стран НАТО [Електронний ресурс] // Организация Североатлантического договора. - Режим доступу: https://www.nato.int/cps/ru/natolive/news_108501.htm
24. Заявление Североатлантического совета по так называемому референдуму в Крыму [Електронний ресурс] // Организация

- Североатлантического договора. - Режим доступу:
https://www.nato.int/cps/ru/natohq/news_108030.htm?selectedLocale=ru
25. Зубар І.В. Проекти «вічного миру» як втілення ідеї універсальної міжнародної організації // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. - Вип. 2, Том 4. - С.195- 201
26. Історія політичної думки: підручник / за заг. ред. Н.М. Хоми. – Л. : «Новий світ - 2000», 2016. – 1000с.
27. Катценштейн П., Кохэн Р., Краснер С. Теоретические поиски в международных исследованиях конца XX столетия (вступительная статья) // Мировая политика и международные отношения в 1990-е годы: взгляды американских и французских исследователей / под ред. М.М. Лебедевой, П.А. Цыганкова. – М., 2001. – С. 7-30.
28. Климончук В. Гібридна війна Росії проти України як виклик сучасній системі безпеки // Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Львів, 23–24 травня 2017 р.) / Упорядники: Мальський М.З., Кучик О.С., Вовк Р.В. – Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2017. – С.10-13
29. Кониленко А.В. Вопросы миротворчества и оборонная политика НАТО на современном этапе [Електронний ресурс] // Вестник РУДН. Серия Политология. - 2016. - №4. - с.48-56. - Режим доступу: <https://elibrary.ru/item.asp?id=27533727>
30. Костенко В.О. Міграційні тенденції Європи, їх масштабність та наслідки // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – 2016. – Вип. 11. – С.168-172
31. Кулагин В.М. Современная международная безопасность. – М.: КНОРУС, 2012. – 432 с.
32. Курылев К.Л., Цаканян В.Т. Цифровая зависимость НАТО [Електронний ресурс] // Вестник Московского государственного областного университета. Серия: История и политические науки. –

2018. - №1. - С. 45 – 53. Режим доступа:
https://elibrary.ru/download/elibrary_32645972_79970223.pdf
33. Курылев К.П. Фактор Украины в обеспечении международной безопасности: региональный и глобальный уровни [Электронный ресурс] // Вестник РУДН, Серия: Международные отношения. – 2014. - №2. – С. 12 – 22. Режим доступа:
https://elibrary.ru/download/elibrary_21698502_17105080.pdf
34. Куц Г.М. Ліберальний вектор ідеології НАТО // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Сер. «Питання політології». – 2008. – № 796, вип. 11. – С. 50 – 56
35. Куц Г.М. Ліберальні трансформації політичного простору : Монографія. – Х.: Віровець А.П. «Апостроф», 2011. – 300 с.
36. Кучинская М.Е. Политика сдерживания России: «новая норма» (anewnormal) для НАТО // Оборона и безопасность. Проблемы национальной стратегии. – 2017. - № 1 (40). - С. 147 – 162
37. Ланцов С.А., Усмонов Ф.И. Проблемы безопасности в теории международных отношений: сравнительный анализ основных направлений [Электронный ресурс] // Журнал политэкс. - Режим доступа:<http://www.politex.info/content/view/437/30/>
38. Лапанович Е.А. Роль ядерного оружия в политике безопасности НАТО в XXI в.: достаточное сочетание символизма и минимализма // Ядерный мир: новые вызовы режиму ядерного нераспространения / под ред. Е.Б. Михайленко. - Екатеринбург : Изд-во Урал.ун-та, 2017. - С. 146 -174.
39. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти. – Х.: Віват, 2015. – 304 с
40. Мокшанов М.Г. Актуальные вопросы противостояния гибридным войнам в условиях современной действительности // Наука. Мысль. – 2015. - № 3. - С.60-63

41. Надточей Ю.И. Тактическое ядерное оружие США в Европе и политика НАТО [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://mgimo.ru/upload/iblock/f31/.pdf>
42. Ничитайло І.М. Актуальні питання забезпечення міжнародної безпеки [Електронний ресурс] // Юридичний науковий електронний журнал. - 2015. - № 2. - С. 264 – 268. - Режим доступу: http://lsej.org.ua/2_2015/73.pdf
43. Олейнов А. Международные отношения в объекте научного исследования [Электронный ресурс] // Политическая компетенция . – С. 82 – 87. - Режим доступа: <https://mgimo.ru/upload/iblock/d70/d70e33dc18295046c018777ea86b7267.pdf>
44. Основополагающий акт о взаимных отношениях, сотрудничестве и безопасности между Российской Федерацией и Организацией североатлантического договора[Электронный ресурс] // Организация Североатлантического Договора. - Режим доступа: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_25468.htm
45. Официальное заявление Североатлантического совета по ситуации в Украине [Электронный ресурс] // Организация Североатлантического договора. - Режим доступа: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_107681.htm?selectedLocale=ru
46. Павліковський А.К., Іващенко А.М. Аналіз основних напрямів розвитку оперативних спроможностей Північноатлантичного альянсу після Варшавського саміту // Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського. - 2016. - № 3. - С. 18-23.
47. Павлов А.Ю. Проблема сохранения Российско-Американского режима контроля над ядерными вооружениями и будущее режима ядерного нераспространения // Ядерный мир: новые вызовы режиму ядерного

- нераспространения / под ред. Е.Б. Михайленко. – Екатеринбург : Изд-во Урал.ун-та, 2017. – С. 74 - 89
48. Піскорська Г. Безпекові пріоритети України в контексті нових викликів і загроз // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2015. - Том 1, № 43. – С.14-18.
49. Победаш Д.И. Международный режим нераспространения ядерного оружия – новые риски и вызовы // Ядерный мир: новые вызовы режиму ядерного нераспространения / под ред. Е.Б. Михайленко. – Екатеринбург : Изд-во Урал.ун-та, 2017. – С. 17 – 43.
50. Ратников А., Макаров О. НАТО и ЕС договорились объединить усилия против угрозы «гибридной войны» [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<https://www.rbc.ru/politics/14/05/2015/5554d4b69a7947f249f864a3>
51. Розумний М. Європі потрібен чіткий алгоритм колективного реагування на перші ознаки «гібридної» агресії [Електронний ресурс] // «Гібридна» війна Росії – виклик і загроза для Європи. – С.8-9. - Режим доступу: <http://old.razumkov.org.ua/ukr/upload/GIBRID-WAR-FINAL-1-1.pdf>
52. Сенченко О. Мережевий інструментарій нових війн // Вісник Книжкової палати. - 2017. - № 1. – С. 37-41
53. Тодоров І. Втілення євроатлантичного покликання через поглиблення співпраці з НАТО // Україна в умовах трансформації міжнародної системи безпеки. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Львів, 23–24 травня 2017 р.) / Упорядники: Мальський М.З., Кучик О.С., Вовк Р.В. – Львів: Факультет міжнародних відносин ЛНУ ім. І. Франка, 2017. – С. 32-36.
54. Тодоров І.Я. НАТО і війна на Сході України (2014-2017 рр.) // Стратегії зовнішньої та безпекової політики провідних міжнародних акторів: збірник наукових праць / За заг. ред. С.В. Толстова; ДУ

- «Інститут всесвітньої історії НАН України» – К.: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2017. – С. 102-109.
55. Толстов С.В. Євроатлантичне співтовариство в умовах перехідного стану міжнародної системи // Стратегії зовнішньої та безпекової політики провідних міжнародних акторів: збірник наукових праць / За заг. ред. С.В. Толстова; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» – К.: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2017. – С. 6-16
56. Требін М.П. «Гібридна» війна як нова українська реальність // Український соціум. -2014. - № 3 (50). – С. 113-127,
57. Трофимович В. Російська агресія проти України як загроза світовій системі безпеки // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Історичні науки». - 2017. – Вип. 26. – С. 135- 142.
58. Трунов О.Ф. Североатлантический альянс: Вперед «в прошлое» ?// Проблемы европейской безопасности. Сборник научных трудов. Выпуск 1. – М., 2016. – С. 65-89
59. Цыганков П.А. Теория международных отношений: Учеб. Пособие. – М.: Гардарики, 2003. – 590 с.
60. Яковюк І.В. Brexit: причини і наслідки британського референдуму // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 25–29.
61. Brussels Declaration on Transatlantic Security and Solidarity [Електронний ресурс] // TheNorthAtlanticTreatyOrganisation. - Режим доступу: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156620.htm
62. Brussels Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018 [Електронний ресурс] // TheNorthAtlanticTreatyOrganisation. –

- Режимдоступу:https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm
63. Chairman's statement on NATO-Ukraine following the meeting of the North Atlantic Council with Georgia and Ukraine at the Brussels Summit [Электронный ресурс] // TheNorthAtlanticTreatyOrganisation. - Режим доступа: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156623.htm
64. Cyberdefence[Электронный ресурс] // TheNorthAtlanticTreatyOrganisation. - Режим доступа: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_78170.htm
65. Greenhill K. M.. Strategic Engineered Migration as a Weapon of War / Kelly M. Greenhill // Civil Wars, Journal Article . – 2008. – March. – Vol. 10. – P. 6–21.
66. Kovacs L. Cyber security policy and strategy in the European Union and NATO [Электронный ресурс] // National University of Public Service. - Режим доступа: http://www.armyacademy.ro/reviste/rev1_2018/KOVACS.pdf
67. Lisbon Summit Declaration [Электронный ресурс] // TheNorthAtlanticTreatyOrganisation. - Режим доступа: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/official_texts_68828.htm?selectedLocale=en
68. PernikP. ImprovingCyberSecurity: NATOandtheEU [Электронный ресурс] // InternationalCentreforDefenceStudies. - Режим доступа: https://icds.ee/wp-content/uploads/2010/02/Piret_Pernik_-_Improving_Cyber_Security.pdf / - 2010 / - 18 p.
69. PieriniG. Cybersecuritymeetsdiplomacy: theEU-NATOcooperationandtheItaliancase [Электронный ресурс]. - Режим доступа: https://tesi.luiss.it/20167/1/627242_PIERINI_GABRIELE.pdf
70. Sauer T. Just Leave It: NATO's Nuclear Weapons Policy At the Warsaw Summit [Электронный ресурс] // Arms Control Today. – 2016, June. -

vol45, no.5. – P.16-21. - Режим доступа:
<https://www.researchgate.net/publication/303790538>

71. Statement by the NATO Secretary General on Brussels attacks [Электронный ресурс] // The North Atlantic Treaty Organisation. - Режим доступа: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_129497.htm
72. The North Atlantic Treaty [Электронный ресурс] // The North Atlantic Treaty Organisation. - Режим доступа: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?
73. Warsaw Summit Communiqué issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw 8 – 9 July 2016 [Электронный ресурс]. - Режим доступа: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm